DİLBİLGİSİ: KÂNE VE GRUBU

القواعِد: كان و أخواتُها

Arapçada bu gruba كان و أخواتها (*Kâne* ve benzerleri) adı verilir. Bu grubun özelliği isim cümlesinin başında kullanılması; isim cümlesinin mubtedasını kendisine isim, haberini de kendisine haber yapmasıdır. Burada bilinmesi gereken en önemli husus, *kâne* ve grubunun isminin dâima *merfû*, haberinin ise dâima *mansûb* olduğudur. Bir başka ifadeyle, isim cümlesinin mubtedası olan kelime, cümlenin başına *kâne* (veya bu gruptan bir fiil) geldiğinde, artık *kâne*'nin ismi olur ve merfû hâlde kalır (çünkü mubtedâ merfû idi, *kâne*'nin ismi de merfû olmak zorundadır). İsim cümlesinin merfû olan haberi, cümlenin başına *kâne*'nin gelmesinden sonra artık *kâne*'nin haberi olarak mansûb olmak zorundadır.

Bu gruptaki fiiller, morfolojik yönden diğer fiiller gibi çekimlenmesine rağmen, diğer fiillerden özne ve nesne alamayışlarıyla, özneleriyle anlamlı bir cümle oluşturamayışlarıyla ayrılırlar ve bu yüzden bu gruptaki fiiller "*nâkıs fiiller* – الأفعال الناقصة" diye de adlandırılırlar. Buradaki "*nâkıs* – eksik" nitelemesinin, bu gruptaki fiillerin normal fiillere göre yukarıda belirtilen hususlar bakımından eksikliklerini ifade etmek için kullanılmış olduğunu belirtelim.

"İdi" anlamına gelen mâzi yapıdaki *kâne*'nin, "olur", "oluyor" anlamındaki muzâri yapısı *yekûnu* ve "ol" anlamına gelen emr-i hâzır formu "*kun*" da, bunların olumsuzları da, irâb bakımından aynı etkiye sahiptir.

Şimdi birkaç örnek cümle üzerinde bu etkiyi görelim:

الجوُّ جميلٌ. : Hava güzeldir. (الجوُّ : mubteda, merfû, ref alâmeti sondaki damme; جميلٌ : haber merfû, ref alâmeti sondaki damme).

كان الجوُّ جميلاً. : Hava güzeldi. (كان : Mâzî fiil, 3. tekil, eril; *nâkıs* fiil grubundan olduğu için isim ve haber alır, ismini ref haberini nasb eder; الجوُّ : كان'nin ismi, merfû, ref alâmeti sondaki damme; جميلاً : كان'nin haberi, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha).

Görüldüğü üzere, isim cümlesinin başına geldikten sonra mubtedâya artık *kâne*'nin ismi anlamında (اسم كان) ; habere ise *kâne*'nin haberi anlamında (خبر كان) adı verilmektedir.

Fiil cümlesinde fiil ile fâil arasındaki uyum, *kâne* ve grubundaki fiillerle isimleri arasında da geçerlidir. Kısaca hatırlatmak gerekirse, fâil açık bir isim olarak geldiğinde, ister tekil, ister çoğul olsun fiil daima 3. tekil olmak zorunda idi. Fâilin cinsiyetine bağlı olarak ya üçüncü tekil eril, ya da üçüncü tekil dişil olarak kullanılırdı. Şayet fâil açık bir isim olarak değil de bir zamir olarak kullanılırsa, fiil sayı ve cinsiyet bakımından o zamire uygun çekim yapısında kullanılırdı. Bu kuralların tümü *kâne* ve grubundaki fiillerle isimleri için de geçerlidir.

Örnek;

الطَّالِبةُ مَرِيضَةٌ.	(Kız öğrenci hastadır.)
كانتْ الطالبةُ مريضةً.	(Kız öğrenci hasta idi.)
الطُّلاب مُجْتَهِدونَ.	(Öğrenciler çalışkandır.)
كان الطُّلابُ مُجْتَهِدينَ.	(Öğrenciler çalışkandı.)
الطَّالِباتُ مُجْتَهِداتٌ.	(Kız öğrenciler çalışkandır.)
كانت الطَّالِباتُ مُجْتَهِداتٍ.	(Kız öğrenciler çalışkandı.)

dikkat

Yanda yer alan isim cümlelerinde mubtedaların zaten merfû oldukları için başlarına *kâne* geldiğinde merfû olarak kalmaya devam ettiğini, haberlerin ise mansûba dönüştüğünü fark ediniz.

Mubtedası ayrık özne zamiri olan isim cümlesinin başına *kâne* geldiğinde, bu zamir artık *kâne*'nin ismi olacağından ayrık durumdan bitişik özne zamirine dönüşür. Örnekleri inceleyelim:

هُمْ مُسْلِمونَ.	(Onlar Müslümandır.)
(كان + هم) كانوا مُسْلِمِينَ.	(Onlar Müslümandı.)
أنتَ طالبٌ مجتهدٌ.	(Sen çalışkan bir öğrencisin.)
(كان + أنتَ) كُنْتَ طالباً مجتهداً.	(Sen çalışkan bir öğrenciydin.)
أنا مريضٌ.	(Ben hastayım.)
(كان + أنا) كُنْتُ مريضاً.	(Ben hastaydım.)
هو مريضٌ.	(O hasta.)
(كان + هو) كان مريضاً.	(O hastaydı.)
هي مريضةٌ.	(O hasta.)
(كان + هي) كانتْ مريضةً.	(O hastaydı.)
أنتم مُسْلِمونَ.	(Siz Müslümansınız.)
(كان + أنتم) كُنْتُم مُسْلِمِينَ.	(Siz Müslümandınız.)
هُنَّ مُسْلِماتٌ.	(Onlar Müslümandır.)
(كان + هُنَّ) كُنَّ مُسْلِماتٍ.	(Onlar Müslümandı.)

Mubtedası ayrık özne zamiri olan bu isim cümlelerini *kâne* ile birlikte kullanırken cümleye zamirle başlanmak istenirse, ayrık özne zamirini başta kullanmamızda da herhangi bir sakınca yoktur. Bu durumda başta kullanılan zamirler mubteda, *kâne* ile başlayan kısım ise haber olur:

هُمْ مُسْلِمونَ. ← هُمْ كانوا مُسْلِمِينَ.

أنتَ طالبٌ مجتهدٌ. ← أنتَ كُنْتَ طالباً مجتهداً.

أنا مريضٌ. ← أنا كُنْتُ مريضاً.

هو مريضٌ. ← هو كان مريضاً.

هي مريضةٌ. ← هي كانتْ مريضةً.

أنتم مُسْلِمونَ. ← أنتم كُنْتُم مُسْلِمِينَ.

هُنَّ مُسْلِماتٌ. ← هُنَّ كُنَّ مُسْلِماتٍ.

Son cümlenin irâbını yapacak olursak, bunu şöyle yaparız:

هُنَّ : Mubteda, mahallen merfû (çünkü zamirler mebnîdir).

كُنَّ : Mâzî fiil, üçüncü çoğul, dişil. Kendisiyle başlayan cümle mubtedânın haberidir, mahallen merfûdur. Ayrıca كان isim ve haber alır; ismini ref, haberini nasb eder. Bitişik özne zamiri olan *nûn-u nisve* كان'nin ismidir, zamir olduğu için mahallen merfûdur; مُسْلِماتٍ ise كان'nin haberidir, mansûbdur, nasb alâmeti sondaki kesradır (çünkü düzenli dişil çoğullarda nasb alâmeti kesra'dır).

Şimdiye değin kullanılan örnek cümlelerde mubtedanın haberleri hep mufred idi. Aşağıda ise haberi şibih cümle olan isim cümlelerinin başına *kâne* getirilmesi durumu verilmektedir. Hatırlayacağınız üzere isim cümlesinde haberin "şibih" cümle olması durumunda, irâbı mahallen idi; yani "mahallen merfû" diyorduk ve ref alâmeti aramıyorduk. Şibih cümle türünden bir haber *kâne*'nin haberi olduğunda irâbı yine mahallendir, ama bu kez "mahallen mansûb"dur; çünkü *kâne*'nin haberi mansûb olmak zorundadır. Burada da nasb alâmeti aramayız.

Örnek:

محمدٌ في المسجدِ. (Muhammed camidedir.)

كان محمدٌ في المسجدِ. (Muhammed camideydi.)

İlk cümledeki "في المسجدِ", mubtedanın haberi olarak mahallen merfû idi; ancak ikinci cümledeki aynı "في المسجدِ" ise, كان'nin haberi olarak mahallen mansûbdur. O hâlde şunu söylememiz mümkündür: Haber şibih cümle olduğunda, başına *kâne* getirildiğinde herhangi bir değişime uğramaz. Bunu birkaç örnekle pekiştirelim:

السيارةُ أمامَ البيتِ. (Araba evin önündedir.)

كانتْ السيارةُ أمامَ البيتِ. (Araba evin önündeydi.)

الثلاجةُ في المطبخِ. (Buzdolabı mutfaktadır.)

كانتْ الثلاجةُ في المطبخِ. (Buzdolabı mutfaktaydı.)

الطلابُ في المكتَبةِ. (Öğrenciler kütüphanededir.)

كان الطلابُ في المكتَبةِ. (Öğrenciler kütüphanedeydi.)

الطَّالِباتُ فِي السَّكَنِ. (Kız öğrenciler yurttadır.)

كانتْ الطَّالِباتُ فِي السَّكَنِ. (Kız öğrenciler yurttaydı.)

المفتاحُ على الطَّاوِلةِ. (Anahtar masanın üstündedir.)

كان المِفْتاحُ على الطَّاوِلةِ. (Anahtar masanın üstündeydi.)

Bildiğiniz gibi كان, yapı olarak ecvef bir fiildir; mâzî ve muzâri çekimini ecvef fiiller bölümünde gördünüz. كان'nin "olur", "oluyor" anlamındaki muzâri yapısı, "ol" anlamındaki emr-i hâzır formu, bunların olumsuzları da, irâb bakımından aynı etkiye sahiptir. Örnek:

يَكونُ الجَوُّ حارّاً فِي الصّيْفِ. (Yazın hava sıcak olur.)

لا يَكونُ الجَوُّ مُشْمِساً فِي الشِّتاءِ. (Kışın hava güneşli olmuyor/olmaz.)

كُنْ كَرِيماً. (Cömert ol.)

Nisâ Sûresi 97. ayette ise (لَمْ) ile kullanımı yer almaktadır:

﴿أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللهِ واسِعَةً؟﴾ (Allah'ın yeryüzü geniş değil miydi?)

كان grubundan olan ve onun gibi isim ve haber alıp ismini ref, haberini nasb eden fiiller şunlardır:
ما اِنْفَكَّ, ما بَرِحَ, ما زالَ, ما دام, ظَلَّ, باتَ, أَضْحَى, أَمْسَى, لَيْسَ, صارَ, أَصْبَحَ

Bunlar içinde أَصْبَحَ (oldu), صارَ (oldu, hâle geldi) ve لَيْسَ (değildir) sıklıkla kullanılanlardır. أَصْبَحَ ve صارَ hem mâzî hem muzâri olarak kullanılabilirken, لَيْسَ sadece mâzî olarak kullanılır.

İsim cümlesini olumsuza çeviren bir fiil olarak كان kadar sıklıkla kullanılıyor olması dolayısıyla لَيْسَ üzerinde az sonra biraz daha ayrıntılı bir şekilde durulacağı için burada diğer iki fiilin kullanımına yönelik örnek vermekle yetinelim:

أَصْبَحَ الْوَقْتُ مُتَأَخِّراً. (Vakit geç oldu.)

أَصْبَحْتُ veya (صِرْتُ) طَبيباً ناجحاً. (Başarılı bir doktor oldum.)

صارتْ الحياةُ صَعْبَةً. (Hayat zor hâle geldi, zorlaştı.)

كُنْتُ طفلاً صغيراً ، أَصْبَحْتُ رجلاً كبيراً. (Küçük bir çocuktum, büyük bir adam oldum.)

Öğrenme Çıktısı

2 Kâne ve grubunun özelliklerini tanıma ve bu fiilleri isim cümlelerinin başında kullanma becerisi kazanabilme

Araştır/ Tekrarla 2

“كَانَ اللّٰهُ رَحِيماً” cümlesini inceleyiniz ve *Kâne*’nin kullanım kuralını pekiştirmek için bu cümleyi tekrar ediniz ve ezberleyiniz.

İlişkilendir/ Karşılaştır

Kur’ân-ı Kerîm’in “Bakara Sûresi” 135, “Meryem Sûresi ” 28. ve “Nisâ Sûresi” 176. ayet-i kerîmelerinde *Kâne* bulunan kısımları tespit ediniz ve *Kâne*’nin işlevinin nasıl olduğunu kuralla ilişkilendiriniz.

Anlat/ Paylaş

Kâne ile kurulmuş basit cümleler kullanarak arkadaşlarınıza geçmişte yaşadığınız bir olayı anlatmaya çalışınız.